

УДК 341.1/8

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.4.27>

ПОДВІЙНА АТРИБУЦІЯ ТА СПІЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДЕРЖАВИ

Новашок Д.О.,

доктор філософії, асистент кафедри міжнародного права
Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID: 0009-0004-6685-3679

e-mail: dmytro.novashok@lnu.edu.ua

Новашок Д.О. Подвійна атрибуція та спільна відповідальність міжнародної організації та держави.

У статті досліджується питання подвійної атрибуції міжнародно-протиправного діяння одночасно і державі, і міжнародній організації. Встановлено, що у випадку подвійної атрибуції одного й того самого міжнародно-протиправного діяння обом суб'єктам, у них виникає спільна міжнародно-правова відповідальність. Спільна відповідальність має важливі наслідки для змісту цієї відповідальності, оскільки зобов'язання щодо припинення порушення та відшкодування збитків можуть також бути спільними для кількох відповідальних суб'єктів, і постраждала сторона може вимагати припинення порушення або відшкодування від кожного з них. Виявлено, що норми міжнародного права, зокрема Проект статей про відповідальність міжнародних організацій 2011 року, допускають можливість подвійної атрибуції, однак жодним чином не врегульовують особливості розподілу відповідальності, що виникає внаслідок цього.

Проаналізовано, що в контексті подвійної атрибуції поведінки важливими є два правила присвоєння поведінки. Зокрема атрибуція поведінки, зважаючи на органічний *de jure* зв'язок між органом або агентом, який фактично вчиняє міжнародно-протиправне діяння, та суб'єктом – державою чи міжнародною організацією. Іншим правилом атрибуції, яке відіграє важливу роль в контексті подвійного присвоєння поведінки, є атрибуція на основі здійснення суб'єктом ефективного контролю над органом чи агентом.

У статті було окреслено випадки, в яких може відбуватись подвійна атрибуція і, відповідно, наставати спільна відповідальність держави та міжнародної організації. По-перше, подвійна атрибуція може відбуватись у випадку, коли орган чи агент, який вчинив міжнародно-протиправне діяння, має *de jure* зв'язок як з державою, так і з міжнародною організацією. По-друге, спільна відповідальність може наступати у випадках, коли орган чи агент має органічний *de jure* зв'язок з міжнародною організацією, проте знаходиться під ефективним контролем держави у момент здійснення міжнародно-протиправного діяння.

Разом з тим, було визначено, що спільна відповідальність виникає не лише з подвійної атрибуції поведінки, але також у випадку настання похідної відповідальності, зокрема у випадках надання допомоги та сприяння, керівництва та контролю, примусу, а також ухилення від зобов'язань.

Ключові слова: міжнародно-правова відповідальність, держава, міжнародна організація, подвійна атрибуція, спільна відповідальність, Проект статей про відповідальність міжнародних організацій.

Novashok D.O. Dual attribution and shared responsibility of an international organization and a state.

The article examines the issue of dual attribution of an internationally wrongful act simultaneously to both a state and an international organization. It is established that when one and the same internationally wrongful act is attributed to both subjects, shared international legal responsibility arises. Shared responsibility has important implications for the content of such responsibility, as the obligations to cease the wrongful act and to make reparation may be shared among multiple responsible actors, and the injured party may seek cessation or reparation from each of them.

It is found that the norms of international law, particularly the 2011 Draft Articles on the Responsibility of International Organizations, allow for the possibility of dual attribution, but do not in any way regulate the specific features of the distribution of responsibility arising from it.

The analysis shows that, in the context of dual attribution of conduct, two rules of attribution are particularly important. One is attribution based on the existence of an organic *de jure* link between the organ or agent that committed the internationally wrongful act and the subject – be it a state or an international organization. The other rule of attribution that plays an important role in the context of dual attribution is attribution based on the exercise of effective control by the subject over the organ or agent.

The article outlines the situations in which dual attribution may occur and, accordingly, shared responsibility of the state and the international organization may arise. First, dual attribution may occur when the organ or agent that committed the internationally wrongful act has a *de jure* connection with both the state and the international organization. Second, shared responsibility may arise in situations where the organ or agent has an organic *de jure* link with the international organization but is under the effective control of the state at the time the internationally wrongful act is committed.

At the same time, it is determined that shared responsibility arises not only from dual attribution of conduct but also in cases of derivative responsibility, particularly in situations involving aid or assistance, direction and control, coercion, as well as circumvention of obligations.

Key words: international legal responsibility, state, international organization, dual attribution, shared responsibility, Draft Articles on the Responsibility of International Organizations.

Постановка проблеми. У міжнародно-правовій науці визнається, що міжнародні організації є автономними суб'єктами, які мають правосуб'єктність, відокремлену від їхніх членів. Водночас держави також зберігають свою окрему правосуб'єктність, коли вони стають членами міжнародної організації. Це особливо важливо для питань міжнародної відповідальності, оскільки окрема правосуб'єктність міжнародної організації та її держав-членів означає, що всі вони мають здатність нести міжнародні зобов'язання та міжнародну відповідальність у разі порушення цих зобов'язань. Проте, дискусійним залишається питання розподілу цієї відповідальності між зазначеними суб'єктами.

Стан опрацювання проблематики. Серед зарубіжних науковців, які приділяли увагу питанню подвійної атрибуції та спільної відповідальності можна виокремити С. Йогансена, А. Нолл-кемпера, Н. Недескі, тощо. Водночас, в українській міжнародно-правовій науці ця проблематика залишається недостатньо дослідженою.

Метою дослідження є виокремлення особливостей міжнародно-правового регулювання подвійної атрибуції міжнародно-протиправних діянь міжнародній організації та державі, а також встановлення специфіки притягнення суб'єктів до подвійної міжнародної відповідальності.

Виклад основного матеріалу. Для встановлення того, чи держава або міжнародна організація має бути притягнута до відповідальності, необхідно встановити дві передумови такої відповідальності. Першим елементом є встановлення відповідного суб'єкта, який несе відповідальність за діяння, за допомогою процесу присвоєння (атрибуції) поведінки державі або міжнародній організації. Кодифікований Комісією міжнародного права Проект статей про відповідальність міжнародних організацій 2011 року (далі – ПСВМО) у статтях 6-9 окреслив правила присвоєння діянь суб'єкту, що є передумовою для притягнення до міжнародно-правової відповідальності [1]. Другим важливим елементом є міжнародна протиправність самого діяння. ПСВМО не визначає, які саме дії чи бездіяльність є міжнародно-протиправними, проте посилається на загальне міжнародне право (стаття 5) [1].

У зв'язку з цим, постає важливе питання, яке не врегульоване ПСВМО, а саме, чи може одне й те саме діяння бути присвоєне двом суб'єктам одночасно? І, так само постає питання про те, чи може виникати спільна відповідальність міжнародної організації та держави?

Проблема спільної відповідальності міжнародної організації та держави залишається дискусійною, зважаючи зокрема на те, що самі правила атрибуції поведінки міжнародним організаціям, кодифіковані Комісією міжнародного права, часто піддаються критиці. На думку професора Г. Гафнера, основною причиною цього є те, що, на відміну від Проекту статей про відповідальність держави за міжнародно-протиправні діяння (далі – ПСВД), кодифіковані у ПСВМО правила атрибуції не завжди підкріплені звичаєвою практикою [2]. Натомість, на думку С. Йогансена ціл-

ком доречним є проводити аналогії з правилами атрибуції, що застосовуються до єдиного іншого типу автономної юридичної особи в міжнародно-правовій системі – держав [3]. Тим не менш, виходячи з того, що сучасні правила атрибуції поведінки, кодифіковані у ПСВМО, відображають загальне міжнародне право, варто розглянути подвійну атрибуцію поведінки як концепт.

Ключовим елементом подвійної атрибуції є єдиний курс поведінки суб'єктів – одна дія або бездіяльність (діяння). Відповідно, це діяння одночасно присвоюється і державі, і міжнародній організації. При подвійній атрибуції поведінки і державі, і міжнародній організації у них виникає спільна відповідальність. Однак, як підкреслює професор А. Ноллкемпер, оскільки держави та міжнародні організації не завжди зобов'язані виконувати однакові первинні юридичні зобов'язання, може трапитися так, що дія, яка присвоюється одночасно державі та міжнародній організації, призводить до відповідальності тільки однієї з них [4]. Це, наприклад, може статися, якщо дія є порушенням зобов'язань за міжнародним договором лише для держави, оскільки держави є сторонами більшої кількості договорів, ніж міжнародні організації.

Варто погодитись з Н. Недескі, яка зауважує, що спільна відповідальність має важливі наслідки для змісту цієї відповідальності, оскільки зобов'язання щодо припинення порушення та відшкодування збитків можуть також бути спільними для кількох відповідальних суб'єктів, і постраждала сторона може вимагати припинення порушення або відшкодування від кожного з них [5].

Комісія міжнародного права у ПСВМО також визнає можливість спільної відповідальності міжнародної організації та держави. Зокрема, у статті 48 закріплено, що «коли міжнародна організація та одна або кілька держав чи інших міжнародних організацій відповідальні за одне й те саме міжнародно-протиправне діяння, кожна держава чи організація може бути притягнута до відповідальності за це діяння» [1]. Професори А. Ноллкемпер, Ж. д'Аспремонте та інші визначають, що спільна відповідальність настає у випадку вчинення кількох суб'єктами міжнародного права одного або кількох міжнародно-протиправних діянь, які спричиняють спільну шкоду [6]. Тим не менш, правила подвійної атрибуції у ПСВМО відсутні, саме тому таке присвоєння поведінки залишається дискусійним і його застосування варто шукати в інших нормах та судовій практиці.

В контексті подвійної атрибуції поведінки важливими є два правила присвоєння поведінки, які закріплені в ПСВМО. Перш за все, атрибуція поведінки, зважаючи на органічний *de jure* зв'язок між органом або агентом, який фактично вчиняє міжнародно-протиправне діяння, і суб'єктом – державою чи міжнародною організацією. Така атрибуція закріплена у статті 6 ПСВМО і передбачає, що «дії органу або агента міжнародної організації при виконанні функцій цього органу чи агента вважатимуться актом цієї організації відповідно до міжнародного права, незалежно від того, яку посаду цей орган або агент займає в організації» [1]. Відповідно, поведінка органів чи агентів держави присвоюється цій державі, що закріплено у статті 4 ПСВД [7]. С. Йогансен підкреслює, що атрибуція поведінки, зважаючи на органічний зв'язок, відбувається *en bloc*, тобто уся поведінка органів і агентів присвоюється державі чи міжнародній організації, до якої вони належать [3].

Іншим правилом атрибуції, яке відіграє важливу роль в контексті подвійного присвоєння поведінки, є атрибуція на основі здійснення суб'єктом (ефективного) контролю над органом чи агентом. Така атрибуція несе *ad hoc* характер і необхідним є доводити здійснення контролю суб'єкта над органом чи агентом для кожного конкретного діяння. Як ПСВМО у статті 7, так і ПСВД у статті 8 визначають правила атрибуції на основі ефективного контролю. Однак, можна стверджувати, що в даному контексті стаття 8 ПСВД є нерелевантною, адже вона встановлює правило присвоєння поведінки приватних осіб або груп державі [7]. На противагу, стаття 7 ПСВМО не піднімає питання атрибуції поведінки приватних осіб чи груп, а лише визначає, що атрибуція відбувається або державі, яка надає свої органи чи агентів міжнародній організації, або самій міжнародній організації [8, с. 123-124].

Зважаючи на вищевикладене, можна окреслити випадки, в яких може відбуватись подвійна атрибуція і, відповідно, наставати спільна відповідальність держави та міжнародної організації.

По-перше, подвійна атрибуція може відбуватись у випадку, коли орган чи агент, який вчинив міжнародно-протиправне діяння, має *de jure* зв'язок як з державою, так і з міжнародною організацією. Така ситуація може відбуватись у випадках, коли між державою та міжнародною організацією створено спільний орган.

У цьому контексті варто згадати справу «Фосфатні землі в Науру» (Науру проти Австралії) Міжнародного Суду ООН 1992 року. У цій справі піднімалось питання про відповідальність Австралії за порушення своїх міжнародних зобов'язань щодо Науру, зокрема щодо використання фосфатних родовищ на території Науру, яке відбувалося під контролем Австралії в період, коли Науру була підопічною територією Ліги Націй, а потім ООН [9]. Важливим в межах предмету дослідження цієї статті є те, що Договір про підопічне управління територією Науру, який замінив Мандат Ліги Націй, був затверджений Генеральною Асамблеєю ООН і надавав Австралії права управителя території Науру [10]. Таким чином, суб'єктами управління над територією Науру була Ліга Націй (потім – ООН) з однієї сторони та Австралія з іншої. І хоча Науру позивалось лише проти Австралії, у даному випадку могла виникнути спільна відповідальність між Лігою Націй (ООН) та Австралією.

По-друге, спільна відповідальність може наступати у випадках, коли орган чи агент має органічний *de jure* зв'язок з міжнародною організацією, проте знаходиться під ефективним контролем держави у момент здійснення міжнародно-протиправного діяння. Відповідно, міжнародно-протиправне діяння має бути вчинене органом чи агентом міжнародної організації у розумінні статті 6 ПСВМО, проте водночас цей орган чи агент має перебувати під ефективним контролем держави у розумінні статті 7 ПСВМО.

Ключовими справами для розуміння такого виду спільної відповідальності є «Держава Нідерланди проти Хасана Нухановича» (*The State of the Netherlands v. Hasan Nuhanović*) та «Держава Нідерланди проти Різо Мустафіча» (*The State of the Netherlands v. Rizo Mustafić*). Ці справи розглядались у національних судах Нідерландів і дійшли до Верховного суду, який виніс фінальне рішення, що встановлює межі розподілу відповідальності держави та міжнародної організації. У цих справах необхідно було встановити, який суб'єкт несе відповідальність за бездіяльність Датчбату (*Dutchbat*), що діяв у складі Сил ООН з охорони (*UNPROFOR*), щодо захисту цивільного населення під час геноциду в Сребрениці в 1995 році [11].

У рамках своєї місії Датчбат перебував у розпорядженні Сил ООН з охорони, тобто мав органічний *de jure* зв'язок з міжнародною організацією. В той же час, Верховний суд Нідерландів встановив, що діяння Датчбату можуть бути присвоєні Нідерландам на основі статті 7 ПСВМО, адже «уряд фактично наказав нідерландським військовим евакуювати Датчбат, а також біженців, а видворення сім'ї Нухановича було наслідком того, як була організована евакуація з комплексу, і того, як виконувались вказівки уряду» [11]. Таким чином, діяння Датчбату здійснювались під ефективним контролем зі сторони Нідерландів. Зважаючи на такий подвійний зв'язок, посилаючись на статті 7 і 48 ПСВМО, Верховний суд Нідерландів постановив, що міжнародне право не виключає можливості подвійного присвоєння поведінки [11].

Разом з тим, важливо зауважити, що спільна відповідальність не завжди виникає з подвійної атрибуції поведінки. Насправді, подвійна атрибуція є лише однією з кількох підстав, на яких міжнародна організація та держава-член можуть нести спільну відповідальність. З цього приводу С. Йогансен зауважує, що одним з таких випадків є похідна відповідальність [3], або ж як Комісія міжнародного права називає це – «відповідальність у зв'язку з діянням іншого суб'єкта» [1]. У ПСВМО виділяється чотири види похідної відповідальності:

- надання допомоги та сприяння (статті 14 та 58);
- керівництво та контроль (статті 15 та 59);
- примус (статті 16 та 60);
- ухилення від зобов'язань (статті 17 та 61) [1].

Спільною рисою всіх цих випадків є те, що один суб'єкт міжнародного права (міжнародна організація) певним чином впливає на інший суб'єкт міжнародного права (державу), спонукаючи його діяти певним чином. Б. Бутін виокремлює наступні форми, яких може набувати похідна відповідальність:

- міжнародна організація може надавати допомогу та сприяння державі-члену, наприклад, шляхом підтримки військового підрозділу, який перебуває під командуванням держави-члена;
- міжнародна організація може здійснювати керівництво та контроль за поведінкою держави-члена, наприклад, ухвалюючи рішення, які держави-члени зобов'язані виконувати;
- міжнародна організація може примушувати державу-члена, тобто створювати ситуацію, подібну до дії непереборної сили (*force majeure*);
- міжнародна організація може ухилитись від своїх зобов'язань, наприклад, ухваливши рішення, яке зобов'язує держави-члени вчинити дію, що була б незаконною, якби її здійснила сама організація [12].

Така спільна відповідальність була проілюстрована у справі ЄСПЛ «*Bosphorus Airways v Ireland*» 2005 року. Згідно з фактологією справи влада Ірландії затримала літак авіакомпанії *Bosphorus Airways* на виконання рішення Регламенту ЄС 990/93, який передбачав затримання усіх літаків, що належали Югославії. За рішенням ЄСПЛ акт затримання літака був присвоєний Ірландії на підставі органічного *de jure* зв'язку. Авіакомпанія *Bosphorus Airways* стверджувала, що затримання порушило її право власності відповідно до статті 1 Першого протоколу до ЄКПЛ [13].

Водночас, юридичний обов'язок затримати літак впливав із Регламенту ЄС, ухваленого Радою ЄС. Тому, оскільки Рада є органом ЄС, її рішення про ухвалення Регламенту було присвоєно Європейському Союзу. Як підкреслює Ф. Шоркопф, затримання є діянням, що безпосередньо спричинило шкоду, а рішення про ухвалення Регламенту – це співучасть, яка полягала у керівництві поведінкою держави-члена [14].

На основі аналізу цієї справи можна чітко побачити, що внаслідок одного міжнародно-протиправного діяння настала спільна відповідальність Ірландії та ЄС, проте подвійної атрибуції не відбулось, адже кожному суб'єкту була присвоєна різна поведінка.

Висновки. Питання подвійної атрибуції поведінки у міжнародному праві має складний і досі дискусійний характер, що зумовлено відсутністю чітко сформульованих норм у Проекті статей про відповідальність міжнародних організацій. Водночас, судова практика та доктринальні підходи свідчать про можливість присвоєння одного й того ж діяння як державі, так і міжнародній організації. Це, у свою чергу, може призводити до настання спільної відповідальності, особливо в ситуаціях існування подвійного зв'язку між суб'єктом діяння і відповідними суб'єктами міжнародного права. Крім того, важливо відмежовувати подвійне присвоєння від похідної відповідальності, яка настає внаслідок сприяння, керівництва, примусу або ухилення від зобов'язань. Ці форми взаємодії між державами та міжнародними організаціями демонструють, що спільна відповідальність може виникати не лише через єдине діяння, а й у випадку взаємозалежних, але різних дій, які присвоюються кожному суб'єкту окремо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Draft articles on the Responsibility of International Organizations. *International Law Commission*. 2011. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_11_2011.pdf.
2. Hafner G. Is the Topic of Responsibility of International Organizations Ripe for Codification? Some Critical Remarks. *From Bilateralism to Community Interest: Essays in Honour of Bruno Simma* / ed. Fastenrath U. et al. Oxford University Press, 2011. P. 695–717.
3. Johansen S. Dual Attribution of Conduct to both an International Organisation and a Member State. *Oslo Law Review*. 2019. Vol. 6, Iss. 3. P. 178–197.
4. Nollkaemper A. Shared Responsibility in International Law: A Conceptual Framework. *Michigan Journal of International Law*. 2013. Vol. 34, Iss. 2. P. 359–438.
5. Nedeski N. Shared Obligations and the Responsibility of an International Organization and Its Member States: The Case of EU Mixed Agreements. *International Organizations Law Review*. 2021. № 18. P. 139–178.
6. Nollkaemper A., d'Aspremont J., Ahlborn C., Boutin B., Nedeski N., Plakokefalos I. Guiding Principles on Shared Responsibility in International Law. *European Journal of International Law*. 2020. Vol. 31, Iss. 1. P. 15–72.
7. Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries. *International Law Commission*. 2001. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf.
8. Новашок Д.О. Ефективний контроль у сучасному міжнародному праві: дис. ... д-ра філософії зі спеціальності 293 (Міжнародне право). Львів, 2024. 244 с.
9. Certain Phosphate Lands in Nauru (*Nauru v. Australia*). *International Court of Justice*. 1992. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/80/080-19920626-JUD-01-00-EN.pdf>.
10. Trusteeship Agreement for the Territory of Nauru A/RES/140(II). *General Assembly of the United Nations*. 1947. URL: [https://docs.un.org/en/A/RES/140\(II\)](https://docs.un.org/en/A/RES/140(II)).
11. *State of the Netherlands v Nuhanović*. *Supreme Court of the Netherlands*. 2013. URL: <http://www.rechtspraak.nl/Organisatie/Hoge-Raad/OverDeHogeRaad/publicaties/Documents/12%2003324.pdf>.

12. Boutin B. Responsibility in Connection with the Conduct of Military Partners. *Military Law and Law of War Review*. 2017. Vol. 56, Iss. 2. P. 57–91.
13. Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland. *European Court of Human Rights*. 2005. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22002-3835%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22002-3835%22]}).
14. Schorkopf F. The European Court of Human Rights' Judgment in the Case of Bosphorus Hava Yolları Turizm v. Ireland. *German Law Journal*. 2005. Vol. 6, Iss. 9. P. 1255–1264.